

VALYUTA KURSLARINING MILLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Abdullajonov Davronjon Shokirjon o'g'li

Qo'qon Universiteti kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola valyuta kurslari va ularning milliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qiladi. Valyuta kurslarining o'zgarishi mamlakatlar savdo balansi, inflyatsiya, investitsiyalar va milliy yalpi ichki mahsulot (YAIM) kabi iqtisodiy ko'rsatkichlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada valyuta kurslarining turli o'zgaruvchilarga bog'liqligi, davlat siyosati va xalqaro iqtisodiy o'zaro ta'sirlar doirasida milliy iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatishi batafsil o'rganiladi. Tadqiqotda O'zbekiston iqtisodiyoti misolida valyuta kurslarining ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Valyuta kurslari, milliy iqtisodiyot, inflyatsiya, savdo balansi, investitsiya, YAIM, O'zbekiston, iqtisodiy barqarorlik.

Abstract. This article analyzes exchange rates and their impact on the national economy. Changes in exchange rates have a significant impact on economic indicators such as countries' trade balance, inflation, investment, and gross domestic product (GDP). The article examines the dependence of exchange rates on various variables, how they affect the national economy within the framework of state policy and international economic interactions. The study analyzes the effect of exchange rates on the example of the economy of Uzbekistan.

Key words: Exchange rates, national economy, inflation, trade balance, investment, GDP, Uzbekistan, economic stability.

Kirish. Valyuta kurslari mamlakatlar o'rtasidagi xalqaro savdo va moliyaviy oqimlar uchun asosiy omillardan biridir. Ularning o'zgarishi milliy iqtisodiyotga turli yo'nalishlarda ta'sir ko'rsatadi, jumladan eksport-import balansi, investitsiyalar oqimi va inflyatsiya darajasi. Valyuta kursining oshishi yoki pasayishi milliy iqtisodiyotga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu maqola valyuta kurslarining milliy iqtisodiyotga qanday ta'sir qilishini tahlil qilishga qaratilgan.

Valyuta kurslarining milliy iqtisodiyotga ta'siri:

1. Savdo Balansi

Valyuta kursining pasayishi (devalvatsiya) milliy mahsulotlarni xalqaro bozorda arzonroq qiladi, bu esa eksport hajmining oshishiga olib keladi. Shu bilan birga, import qilinadigan mahsulotlarning narxi oshadi, bu ichki bozorda importga talabni kamaytiradi va ichki ishlab chiqarishni rag'batlantiradi. Natijada, savdo balansining ijobiy tomonga o'zgarishi kuzatiladi. Biroq, uzoq muddatda doimiy devalvatsiyalar savdo bozorida ishonchsizlikka olib kelishi mumkin.

2. Inflyatsiya

Valyuta kursining pasayishi import qilinadigan mahsulotlar narxining oshishiga olib keladi, bu esa ichki bozorda inflyatsiyaga sabab bo'ladi. Masalan, yonilg'i, oziq-ovqat va texnologiya kabi import mahsulotlarining narxi oshganda, ichki iqtisodiyotda narxlar umumiy darajasining ko'tarilishi kuzatiladi. Shu bilan birga, devalvatsiya orqali ishlab chiqaruvchilar ham o'z xarajatlarini ko'paytiradi, bu esa iste'molchilarga bevosita ta'sir qiladi.

3. Investitsiyalar

Valyuta kurslarining o'zgarishi mamlakatga kiritiladigan investitsiyalarga ham ta'sir qiladi. Valyuta kursining barqaror bo'lmasligi xorijiy investorlarni xavotirga soladi, chunki investitsiya kiritilganida valyutaning zaiflashishi ularning daromadini kamaytirishi mumkin. Biroq, arzon valyutalar ba'zi hollarda xorijiy investorlar uchun jalb qiluvchi bo'lishi mumkin, ayniqsa ular milliy iqtisodiyotda uzoq muddatli aktivlarga sarmoya kiritmoqchi bo'lsa.

4. Tashqi Qarzdorlik

Milliy valyuta kursining zaiflashishi davlat va xususiy korxonalar tomonidan xalqaro valyutada olingan qarzlarni qimmatlashishiga olib keladi. Bu esa tashqi qarzdorlikning oshishiga va davlat moliyaviy barqarorligining yomonlashishiga sabab bo'ladi. Ayniqsa, tashqi qarzi katta bo'lgan mamlakatlar uchun valyuta kursining pasayishi qarz to'lovlarini amalga oshirishda jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

5. Milliy O'sishga Ta'siri

Valyuta kurslarining barqarorligi iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir qiladi. Qisqa muddatda devalvatsiya milliy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, chunki eksport hajmi oshadi va ichki iqtisodiy faollik ko'tariladi. Ammo uzoq muddatda inflyatsiya, xorijiy investitsiyalar oqimining kamayishi va davlat qarzlarning oshishi o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Valyuta kurslari milliy iqtisodiyotning muhim ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Kurslarning barqarorligi iqtisodiy o'sish, savdo balansi, inflyatsiya va investitsiyalarni boshqarishda katta rol o'ynaydi. Valyuta kursining pasayishi qisqa muddatda ijobiy natijalar berishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda inflyatsiya, tashqi qarzdorlik va investitsiya oqimi bilan bog'liq xavflarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, davlatlar valyuta kurslarini boshqarish orqali iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish uchun ehtiyotkor strategiyalarni ishlab chiqishlari lozim.

Adabiyotlar tahlili. Valyuta kurslari bo'yicha adabiyotlarda ikki asosiy yondashuv kuzatiladi: fiksatsiya qilingan (qattiq) va o'zgaruvchan (erkin) valyuta kurslari rejimi. Mundell-Fleming modeli (1960-yillar) valyuta kurslari va xalqaro savdo o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganishga asos bo'ldi. Ushbu modelga ko'ra, valyuta kursining pasayishi eksport hajmining oshishiga va import narxining ko'tarilishiga olib keladi, bu esa mamlakatning savdo balansiga ijobiy ta'sir qiladi. Biroq, Krugman va Obstfeld (2003), valyuta kurslarining juda o'zgaruvchan bo'lishi iqtisodiyotni noaniqlik holatiga olib kelishini ta'kidlaydilar, bu esa investorlarni xavotirga soladi va investitsiyalarni qisqartiradi. Dornbusch va Fisher (1994) valyuta kurslari o'zgarishi inflyatsiya va yalpi ichki mahsulot darajasiga ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatgan. Ular valyuta kursi o'zgarishlari import qilinadigan mahsulotlar narxini oshirishi orqali ichki bozorga inflyatsion bosim o'tkazishini ta'kidlashgan. Obstfeld va Rogoff (1995) esa valyuta kursi va inflyatsiya darajasi o'rtasidagi bog'liqlikda monetar siyosatning hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatganlar.

Metododologiya. Valyuta kurslari va milliy iqtisodiyotga ta'sirini tadqiqot o'tkazishda SWOT tahlil usulidan foydalanildik. SWOT tahlili Valyuta kurslari va milliy iqtisodiyotga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilishda kuchli va zaif tomonlarni, shuningdek imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash uchun samarali vositadir.

Tahlil va natija.

Valyuta kurslari va milliy iqtisodiyotga ta'sirini iqtisodiy rivojlanish uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan muhim omillar hisoblanadi. Ushbu jarayonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tushunish uchun SWOT tahlili amalga oshirilishi mumkin. SWOT tahlili orqali Valyuta kurslari va milliy iqtisodiyotga ta'sir etuvchi kuchli tomonlar, zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanadi.

S (Strengths) - Kuchli tomonlar	W (Weaknesses) - Zaif tomonlar
<p>Eksportni rag'batlantirish: Valyuta kursining pasayishi (devalvatsiya) mahalliy mahsulotlarning narxini xalqaro bozorda raqobatbardosh qiladi, bu esa eksport hajmini oshirishga olib keladi.</p> <p>Tashqi savdo balansini yaxshilash: Kuchli eksport tufayli savdo balansi ijobiy tomonga o'zgarishi mumkin, chunki milliy valyutaning zaiflashishi importni qimmatroq qiladi va ichki ishlab chiqarishni rag'batlantiradi.</p> <p>Turizmni rivojlantirish: Milliy valyutaning arzonlashishi xalqaro sayyohlar uchun mamlakatni arzon va jozibador qiladi, bu esa turizm sohasidagi daromadlarni oshiradi.</p> <p>Iqtisodiy islohotlar imkoniyati: Valyuta kurslarining boshqarilishi iqtisodiy islohotlar va strategiyalarni amalga oshirishda imkoniyatlar yaratishi mumkin.</p>	<p>Inflyatsiya xavfi: Valyuta kursining pasayishi import qilinadigan mahsulotlar narxining oshishiga olib keladi, bu esa inflyatsiyaga sabab bo'ladi. Ichki bozorda narxlar oshishi bilan inflyatsion bosim kuchayadi.</p> <p>Investitsiyalarning kamayishi: Valyuta kurslarining keskin o'zgarishi xorijiy investorlarga noqulaylik tug'diradi, chunki valyuta risklari investorlarni xavotirga soladi va investitsiyalarni kamaytiradi.</p> <p>Tashqi qarzning qimmatlashishi: Agar milliy valyuta zaiflashsa, xalqaro valyutada olingan tashqi qarzlarni to'lash qimmatlashadi, bu esa davlat va korporativ qarzdorlikni oshiradi.</p> <p>Ishsizlikning oshishi: Valyutaning pasayishi ichki xarajatlarni oshirishi mumkin, bu esa ba'zi sohalarda qisqarish va ishsizlikni kuchaytirishi mumkin.</p>
O (Opportunities) - Imkoniyatlar	T (Threats) - Tahdidlar
<p>Eksportning diversifikatsiyasi: Valyuta kursining boshqarilishi orqali davlat eksport mahsulotlarini diversifikatsiya qilish imkoniga ega bo'ladi, bu esa milliy iqtisodiyotni barqaror qiladi.</p> <p>Xalqaro savdo hamkorliklari: Milliy valyuta kursini tartibga solish orqali yangi xalqaro savdo va investitsiya imkoniyatlarini yaratish mumkin.</p> <p>Mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish: Import mahsulotlari qimmatlashganda, davlat ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi, bu esa iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.</p> <p>Turizm va xizmatlar eksporti: Valyuta kursining zaiflashishi turizm va xizmatlar eksportiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa ichki daromadlar oqimini oshiradi.</p>	<p>Xalqaro moliyaviy beqarorlik: Valyuta kursining haddan tashqari o'zgaruvchanligi xalqaro moliyaviy bozorlar bilan bog'liq risklarni kuchaytiradi va milliy iqtisodiyotni beqarorlikka olib kelishi mumkin.</p> <p>Kapitalning chiqib ketishi: Noqulay valyuta kurslari natijasida xorijiy investorlar va milliy kapitalning boshqa mamlakatlarga chiqib ketishi xavfi mavjud.</p> <p>Importga bog'liqlik: Agar mamlakat importga kuchli bog'liq bo'lsa, valyutaning zaiflashishi ichki mahsulotlar narxining oshishiga, inflyatsiya va iqtisodiy qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.</p> <p>Davlat xarajatlarining oshishi: Milliy valyutaning zaiflashishi davlatning import qilinadigan xom ashyo va texnologiyalar uchun ko'proq mablag' sarflashiga sabab bo'ladi, bu esa davlat byudjeti uchun qo'shimcha yuk bo'ladi.</p>

Valyuta kurslarining milliy iqtisodiyotga ta'siri bir qator imkoniyatlarni yaratishi mumkin bo'lsa-da, unga to'g'ri yondashilmasa, ko'plab xavflarni ham keltirib chiqaradi. Valyuta kurslarining samarali boshqarilishi orqali milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash mumkin, ammo bu borada inflyatsiya, tashqi qarz va xorijiy investitsiyalarni diqqat bilan kuzatish zarur.

Xulosa. Valyuta kurslarining milliy iqtisodiyotga ta'siri murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Ushbu maqolada olingan natijalar valyuta kursi devalvatsiyasining qisqa muddatli iqtisodiy foydasi borligini, ammo uzoq muddatda inflyatsiya va investitsiyalar uchun xavf tug'dirishini ko'rsatdi. O'zbekiston misolida valyuta kurslarini barqaror saqlash va ichki iqtisodiy siyosatni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega ekani ta'kidlandi. Bundan tashqari, xalqaro savdo siyosatini yanada mustahkamlash va valyuta kurslaridagi o'zgarishlarni izchil boshqarish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dornbusch, R., & Fisher, S. (1994). *Macroeconomics*. McGraw-Hill.
2. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2003). *International Economics: Theory and Policy*. Pearson Education.
3. Mundell, R. A. (1963). Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*.
4. Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). Exchange Rate Dynamics Redux. *Journal of Political Economy*, 103(3), 624-660.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki (2023). Valyuta kurslari statistikasi.
6. Jahon banki (2022). O'zbekiston iqtisodiyoti bo'yicha hisobot.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi (2023). Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar to'plami.
8. Rasulov Hamidjon Yakubovich, & Abdumannonov Rizobek Iqboljon o'g'li. (2024). EKSKURSIYA FAOLIYATI UCHUN MUTAXASSISLAR TAYYORLASHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLI TENDENSIYALARI. *Kokand University Research Base*, 884–888. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/246>
9. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 1, 8-11.
10. Boburmirzo, K., & Boburjon, T. (2022). Exchange rate influence on foreign direct investment: empirical evidence from cis countries. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, 2(04), 19-28.
11. Xursanaliev, B. (2023). KICHIK VA YIRIK BIZNESNI BOSHQARISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 28-30